

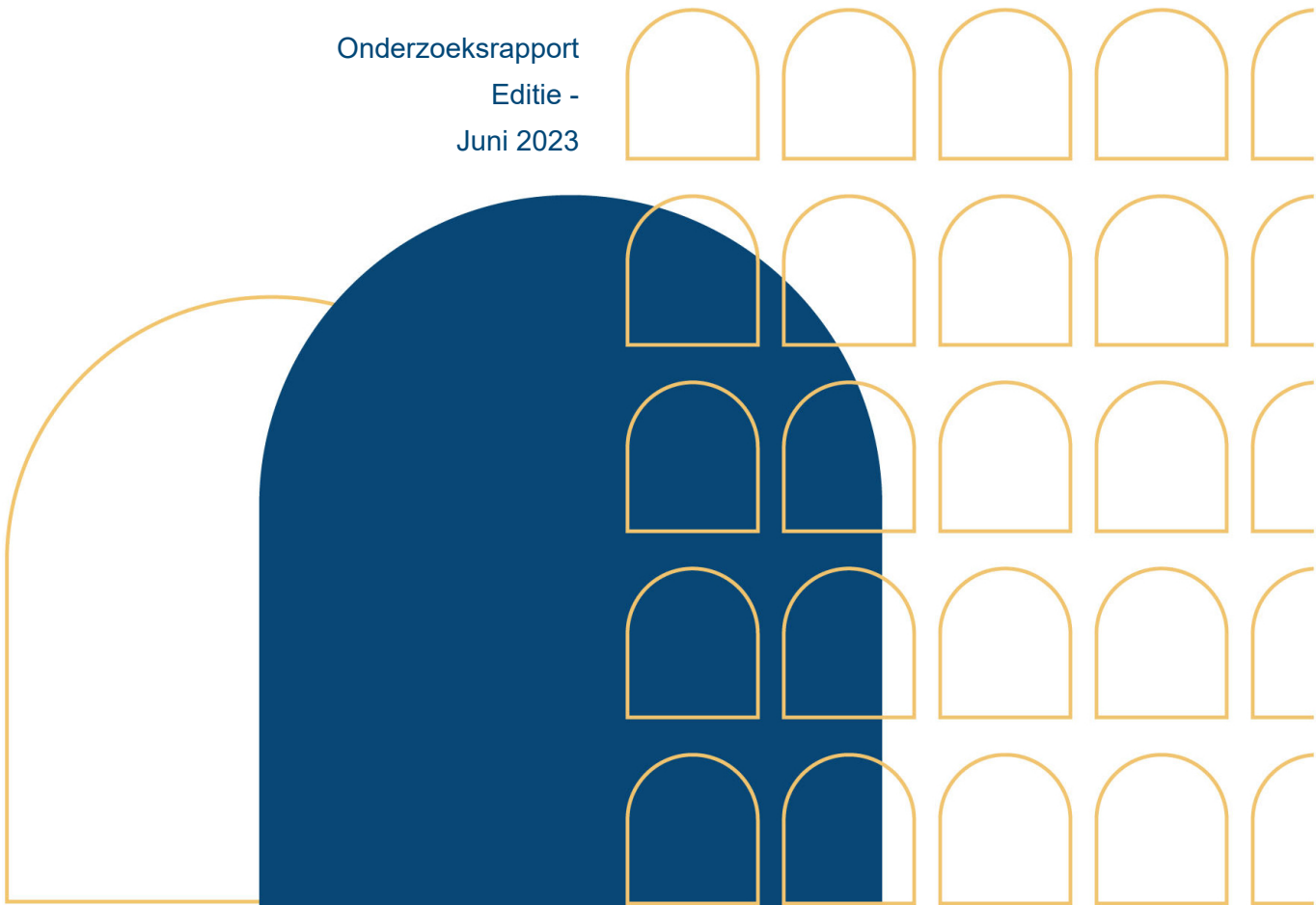
TOEZICHT OP MEDIA PLURALISME IN HET DIGITALE TIJDPERK

TOEPASSING VAN DE MEDIA PLURALISME MONITOR IN DE EUROPESE UNIE, ALBANIË, MONTENEGRO, DE REPUBLIEK NOORD- MACEDONIË, SERVIË EN TURKIJE IN 2022

Landenrapport: Nederland

Knut De Swert, University of Amsterdam
Andreas Schuck, University of Amsterdam
Mark Boukes, University of Amsterdam
Nikki Dekker, University of Amsterdam
Bieke Helwegen, University of Amsterdam

Onderzoeksrapport
Editie -
Juni 2023

Inhoudsopgave

1.	Over het project	4
1.1.	Overzicht van het project	4
1.2.	Methodologie	4
2.	Inleiding	6
3.	Resultaten van de gegevensverzameling: beoordeling van de risico's voor mediapluralisme	8
3.1.	Basisbescherming (20% - Laag risico)	11
3.2.	Marktpluraliteit (53% - middelgroot risico)	14
3.3.	Politieke onafhankelijkheid (25% - Laag risico)	18
3.4.	Sociale inclusie (29% - Laag risico)	21
4.	Conclusies	24
5.	Referenties	26
	Bijlagen I. Landenteam	
	Bijlagen II. Groep van experts	

© European University Institute 2023

Inhoud en afzonderlijke hoofdstukken © Knut De Swert, Andreas Schuck, Mark Boukes, Nikki Dekker, Bieke Helwegen, 2023

Dit werk is gepubliceerd door het European University Institute,
Robert Schuman Centre for Advanced Studies.

Deze tekst mag alleen worden gedownload voor persoonlijke onderzoeksdoeleinden. Voor reproductie voor andere doeleinden, zowel op papier als elektronisch, is de toestemming van de auteur(s) vereist. Bij een citatie dient te worden verwezen naar de volledige naam van de auteur(s), redacteur(en), de titel, het jaartal en de uitgever.

Verzoeken dienen te worden gericht aan cmpf@eui.eu

Meningen in deze publicatie weerspiegelen de opvattingen van individuele auteurs en niet die van het European University Institute.

The English version of this report prevails over this translation.

Centre for Media Pluralism and Media Freedom
Robert Schuman Centre for Advanced Studies

Onderzoeksrapport -
RSC / Centre for Media Pluralism and Media Freedom
Gepubliceerd op Juni 2023

European University Institute
Badia Fiesolana
I – 50014 San Domenico di Fiesole (FI)

With the support of the Erasmus+ Programme of the European Union. The European Commission supports the EUI through the EU budget. This publication reflects the views only of the author(s) and the Commission cannot be held responsible for any use which may be made of the information contained therein.

1. Over het project

1.1. Overzicht van het project

De Media Pluralisme Monitor (MPM) is een onderzoeksinstrument dat ontwikkeld is om risico's voor mediapluralisme te identificeren in de verschillende EU-lidstaten en kandidaat-lidstaten. Dit verslag is opgesteld op basis van de uitvoering van de MPM in 2022. Dit project in het kader van een voorbereidende actie van het Europees Parlement werd ondersteund door een subsidie van de Europese Commissie aan het Centre for Media Pluralism and Media Freedom (CMPF) van het Europees Universitair Instituut (European University Institute).

1.2. Methodologie

Auteurschap en beoordeling

Het CMPF werkt samen met ervaren, onafhankelijke onderzoekers om de gegevens te verzamelen en om de rapporten te schrijven, behalve wat betreft Italië waar gegevensverzameling centraal uitgevoerd werd door het CMPF team. Het onderzoek is gebaseerd op een gestandaardiseerde vragenlijst die ontwikkeld is door het CMPF. In Nederland werkt het CMPF samen met onderzoekers van de Universiteit van Amsterdam (Knut De Swert, Andreas Schuck, Mark Boukes, Nikki Dekker en Bieke Helwegen), die de gegevensverzameling, beoordeling, becommentariëring en interviews met relevante experts hebben uitgevoerd. Dit verslag werd nagelezen door het CMPF. Om de accuraatheid en betrouwbaarheid van de bevindingen te staven, werd in elke lidstaat een groep van experts aangewezen om de antwoorden op evaluatieve vragen te controleren. (Zie Bijlage 2).

Risico's voor mediapluralisme werden onderzocht in vier thematische domeinen, waarvan geacht werd dat zij de voornaamste risicogebieden voor mediapluralisme en persvrijheid omvatten: Basisbescherming, Marktpluraliteit, Politieke onafhankelijkheid en Sociale Inclusie. De resultaten zijn gebaseerd op de beoordeling van verschillende indicatoren voor elk thematisch domein (zie Tabel 1).

Basisbescherming	Marktpluraliteit	Politieke onafhankelijkheid	Sociale inclusie
Bescherming van de vrijheid van meningsuiting	Transparantie van media eigendom	Politieke onafhankelijkheid van de media	Mediatoegang voor minderheden
Bescherming van het recht op informatie	Pluraliteit van media-aanbieders	Redactionele autonomie	Lokale, regionale en community media
Journalistieke normen en bescherming	Pluraliteit van de digitale mediamarkt	Audiovisuele media, online platforms en verkiezingen	Gendergelijkheid in de media
Onafhankelijkheid en doeltreffendheid van de media autoriteit	Levensvatbaarheid van de media	Staatsregulering van middelen/steun voor de mediasector	Mediageletterdheid
Bereik van traditionele media en internettoegang	Editoriale onafhankelijkheid van invloeden vanwege eigenaars en commerciële belangen	Onafhankelijkheid van publieke media	Bescherming tegen desinformatie en haatspraak

Tabel 1: Thematische domeinen en indicatoren van de Media Pluralisme Monitor

De digitale dimensie

De Monitor beschouwt de digitale dimensie niet als een apart onderwerp, maar als verweven met de traditionele media en de bestaande beginselen van mediapluralisme en vrijheid van meningsuiting. Niettemin bevat het rapport ook een specifieke analyse van risico's die specifiek verband houden met digitale media.

De berekening van de risico's

De resultaten voor elk thematisch domein en elke aparte indicator zijn gerangschikt op een schaal van 0 tot 100%. Een score tussen 0 en 33% wordt als "laag risico" beschouwd, 34 tot 66% als "gemiddeld risico" en 67% tot 100% als "hoog risico". Voor de indicatoren geldt dat een score van 0 gewaardeerd is als 3%; en een score van 100 is gewaardeerd als 97%. Dit werd gedaan om te voorkomen dat een indicator volledig afwezig of volledig aanwezig is in een land.

Methodologische veranderingen

Voor elke editie van het MPM actualiseert en verfijnt het CMPF de vragenlijst, op basis van de evaluatie van de tool na de implementatie ervan, de resultaten van eerdere gegevensverzameling en het bestaan van nieuw beschikbare gegevens. Voor de huidige MPM zijn geen belangrijke wijzigingen aangebracht in de vragenlijst, behalve de indicatoren Transparantie van media eigendom, Pluraliteit van de digitale mediemarkt en Editoriale onafhankelijkheid van invloeden van vanwege eigenaars en commerciële belangen (Marktpluraliteit) en Bescherming tegen desinformatie en haatspraak (Sociale inclusie). De resultaten voor deze indicatoren zijn daarom niet strikt vergelijkbaar met die van de vorige editie van het MPM. De methodologische wijzigingen worden toegelicht op de CMPF-website op <http://cmpf.eui.eu/media-pluralism-monitor/>.

Disclaimer: De inhoud van het verslag weerspiegelt niet noodzakelijkerwijs de standpunten van het CMPF, noch het standpunt van de leden die de groep van deskundigen samenstellen. Het geeft de standpunten weer van het nationale landenteam dat de gegevens heeft verzameld en het verslag heeft opgesteld. Als gevolg van bijwerkingen en verfijningen in de vragenlijst zijn de scores van het MPM2023 mogelijk niet volledig vergelijkbaar met die van vorige edities van het MPM. Voor meer details over het project, zie het CMPF-verslag over MPM2023, binnenkort beschikbaar op: <http://cmpf.eui.eu/media-pluralism-monitor/>.

2. Inleiding

- **Landoverzicht.** Nederland is een West-Europees land en telt in totaal 17,8 miljoen inwoners (CBS, 2023a). In vergelijking met 2021 is het land in 2022 dichter bevolkt geworden met een stijging in inwonersaantal van 1,2 procentpunt (Rijksoverheid, 2023a). Nederland telt nu gemiddeld 523 inwoners per vierkante kilometer.
- **Talen.** De officiële talen die gesproken worden in Nederland zijn Nederlands en Fries.
- **Minderheden.** De Friezen mogen dan wel de enige wettelijk erkende minderheid zijn in Nederland, toch heeft een aanzienlijk deel van de Nederlandse bevolking een migratieachtergrond (CBS, 2023a). Er was het afgelopen jaar een lichte toename van mensen met een migratieachtergrond (0,6%). In augustus 2022 was 25,2% van de Nederlandse bevolking officieel erkend als inwoner met een migratieachtergrond van de eerste of tweede generatie. Van de totale Nederlandse bevolking heeft 10,9% een Westerse migratieachtergrond en 14,4% een niet-Westerse migratieachtergrond. Bijna de helft van de mensen met een migratieachtergrond (45,7%) behoort tot de tweede generatie migranten.
- **Economische situatie.** Over het algemeen is Nederland, met een zesde plaats op de Prosperity Index Ranking, een zeer welvend land (Legatum Institute, 2022). In 2022 kende Nederland echter een aanzienlijke inflatie, met een piek van 14,5% in september (CBS, 2023b). Ondanks de aanzienlijke economische uitdagingen die hieruit voortvloeiden, wist Nederland een recessie te vermijden (TradingEconomics, 2023). Over het geheel van 2022 genomen groeide het bruto binnenlands product (bbp) van Nederland met 4,5% (CBS, 2023a).
- **Politieke situatie.** Nederland is een parlementaire constitutionele monarchie. De koning en de ministers vormen samen de regering, die onder strikt toezicht van het parlement staat. De verkiezingen vinden plaats op basis van evenredige vertegenwoordiging. Daarbij geldt een lage kiesdrempel, wat als gevolg heeft dat een groot aantal (kleinere) partijen vertegenwoordigd zijn in het parlement. Het kabinet wordt meestal gevormd door een coalitie tussen verschillende partijen (coalitieregering). Elke Nederlandse burger die de stemgerechtigde leeftijd heeft bereikt, mag stemmen bij parlamentsverkiezingen. Nederland kent geen stemplicht. Mark Rutte is de huidige minister-president van Nederland en heeft sinds 2010 kabinetten met verschillende samenstellingen geleid (Europa Nu, 2023).
- **Wetgeving.** De Nederlandse grondwet en de Mediawet spelen beide een belangrijke rol in de wettelijke garantie op persvrijheid en redactionele onafhankelijkheid. In 2022 zijn er verschillende veranderingen doorgevoerd, waaronder veranderingen die de transparantie binnen de overheid verhogen en meer bescherming bieden aan klokkenluiders. Deze veranderingen worden meer uitgebreid besproken verder in dit rapport.
- **Mediamarkt.** Het Nederlandse medialandschap is sterk geconcentreerd. De Nederlandse Publieke Omroep (NPO) is nog steeds marktleider op televisie, gevolgd door RTL Nederland en Talpa Networks (Commissariaat voor de Media, 2023). In 2022 heeft de ACM (de toezichthouder die toezicht houdt op naleving van de eigendomsbeperkingen in de nieuwsmediasector) besloten dat de fusie tussen RTL en Talpa – zoals beschreven in het voorgaande rapport – geen doorgang mag vinden. Voor de radiomarkt is de NPO op dit moment de grootste aanbieder. Het journalistieke domein wordt gekenmerkt door een

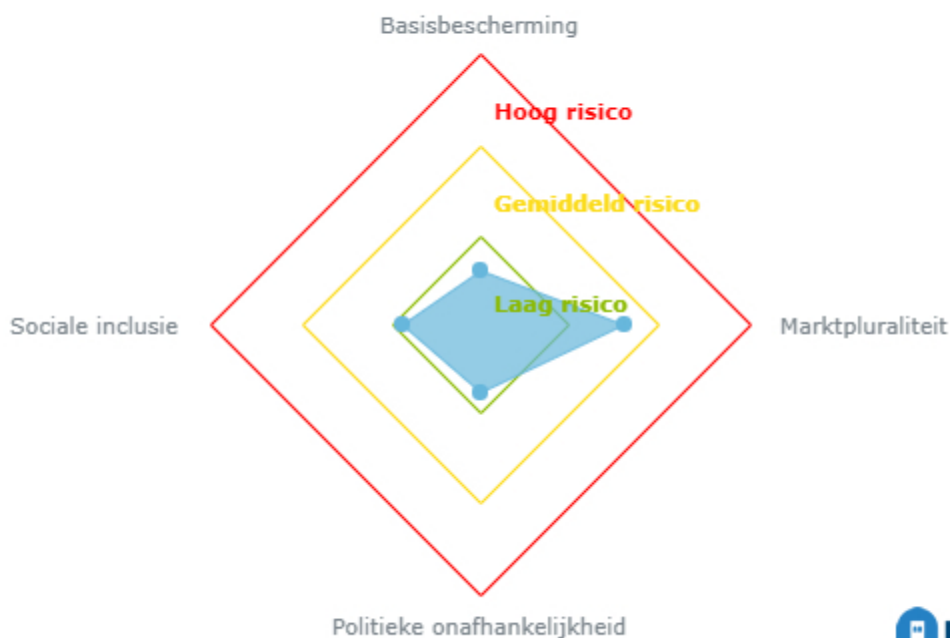
sterke journalistieke cultuur gebaseerd op vrijheid van meningsuiting, redactionele onafhankelijkheid en zelfregulering via journalistieke verenigingen en gedragscodes. De nieuwsconsumptie onder de Nederlandse bevolking is over het algemeen hoog, met een percentage van 82% (Commissariaat van de Media, 2023). Iets meer dan de helft van de Nederlandse burgers (56%) heeft vertrouwen in het merendeel van de Nederlandse nieuwsaanbieders, een cijfer dat relatief stabiel is.

- **COVID-19.** Aangezien COVID-19 niet langer een substantieel probleem was in het afgelopen jaar, is de toename van nieuwsconsumptie die zichtbaar was tijdens de jaren van de pandemie grotendeels tot stilstand gekomen. Het gebruik van nieuwsmedia steeg aanzienlijk in 2020 en 2021. Echter, het aantal mensen dat nieuws consumeert is over het algemeen onveranderd gebleven op alle fronten (Commissariaat voor de Media, 2023). Een vergelijkbare stagnatie is zichtbaar bij mensen die betalen voor online nieuws.

3. Resultaten van de gegevensverzameling: beoordeling van de risico's voor mediapluralisme

In Nederland vertoont slechts één van de vier gebieden een gemiddeld risico en de drie andere een laag risico. Over het algemeen is er weinig veranderd ten opzichte van 2021.

Nederland: Media Pluralisme Risicogebieden

JS chart by amCharts

EUI CENTRE FOR MEDIA
PLURALISM AND
MEDIA FREEDOM
MPM 2023

Basisbescherming (20%) haalt in Nederland een laag risico en dit neemt al twee jaar af. De vrijheid van meningsuiting is formeel beschermd en wordt ook in de praktijk effectief gewaarborgd. In 2022 werden sommige boerenprotesten ingedamd door politiekorpsen, maar alleen bij het veroorzaken van overlast. Nederlandse journalisten en nieuwsorganisaties uitten wel enige zorgen over het op initiatief van de Europese Unie blokkeren van Russische nieuwsmedia (ook online). Structureel is er in Nederland een sterke onafhankelijke toezichthouder (CvdM), die recent nog versterkt werd. Ondanks recente juridische inspanningen blijft de bescherming van klokkenluiders soms problematisch, zoals in het geval van de klokkenluider die informatie over racisme binnen de Nederlandse politie onthulde. Verder zijn er relatief hoge risico's wat betreft de fysieke veiligheid van (vooral vrouwelijke) journalisten, aangezien Nederland te maken heeft met toenemend geweld tegen journalisten en de economische positie van (freelance) journalisten.

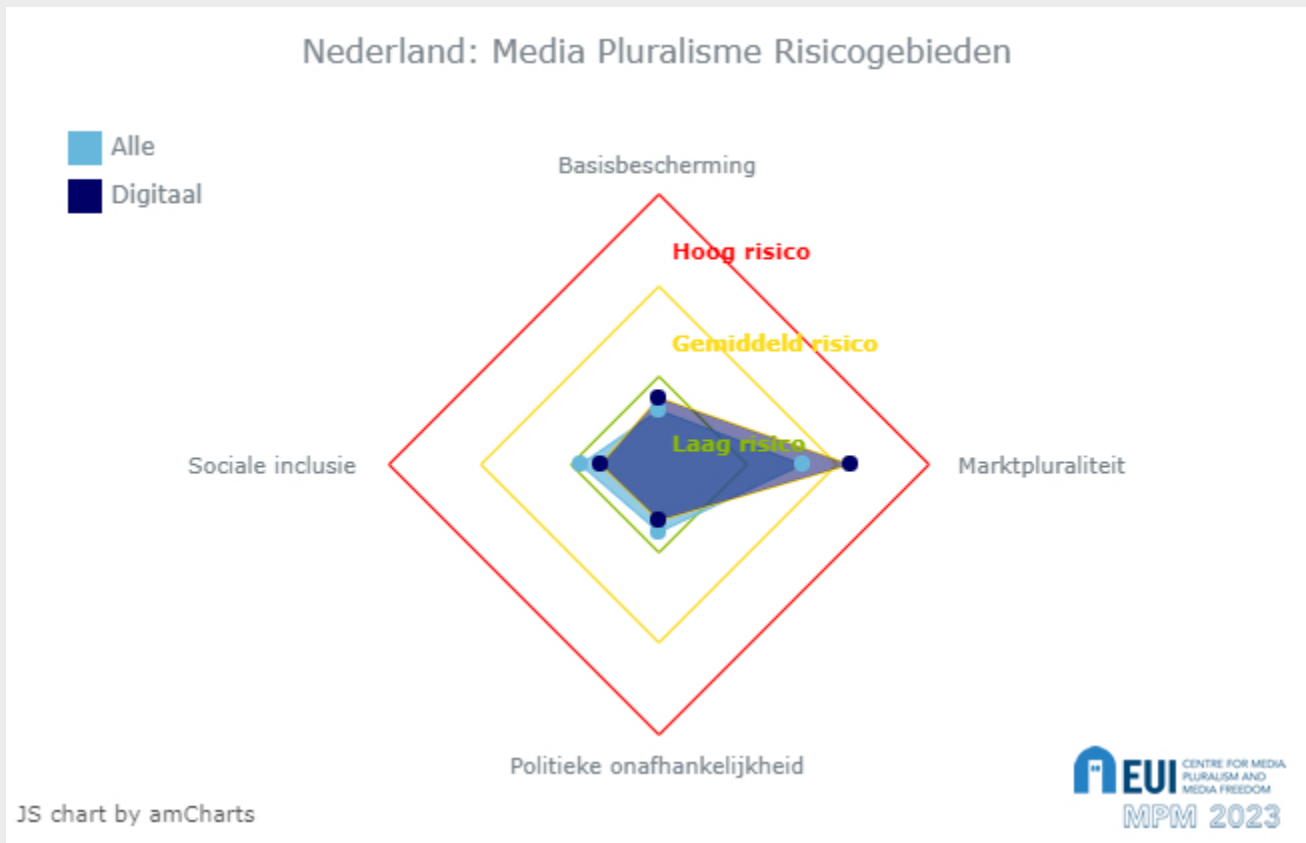
Marktpluraliteit is dat ene gebied waarvoor er een gemiddeld risico is (53%). Dit relatief hoge percentage (in vergelijking met de andere gebieden) is niet te wijten aan problemen met redactionele onafhankelijkheid of levensvatbaarheid van de media. Wat deze laatste indicator betreft, is er een positieve evolutie, met relatief goede economische resultaten. De belangrijkste risicogebieden in Nederland blijven het gebrek aan formele transparantie van eigendom (zowel online als offline). Ondanks de aanzienlijke inspanningen van het onafhankelijke Commissariaat voor de Media, blijkt sommige informatie in de praktijk gewoon niet beschikbaar. Een ander groot probleem dat moeilijk opgelost geraakt, is mediaconcentratie. Er slechts een zeer beperkt aantal actieve spelers, en vooral op de digitale markt zien we de dominantie van grotendeels oncontroleerbare internationale mediabedrijven. Er is geen formele wetgeving om mediaconcentratie te

beperken, terwijl media daartoe steeds meer worden aangezet door digitale concurrentie. Maar positief is dat het onafhankelijke overheidsorgaan een grote fusie in de audiovisuele sector wel tegenhield, weliswaar na lang wikken en wegen.

Politieke onafhankelijkheid haalt een onveranderd laag risico (25%). Nederland kent geen traditie van wettelijke garanties voor de eerlijke verdeling van de overheidssubsidies aan media of wettelijke barrières tegen belangenvermenging tussen media-eigenaren en politieke partijen, belangengroepen en politici. Maar, in de praktijk wordt politieke beïnvloeding of druk nauwelijks waargenomen, en er worden ook zelden dergelijke claims geuit. De politieke onafhankelijkheid van de media wordt grotendeels gewaarborgd door de redactiestatuten en de controle door de onafhankelijke mediaregulator (CvdM). In gevallen waarin twijfels worden geuit, volgen rigoureuze en transparante onderzoeken, alsook een publiek debat, zoals in de recente zaak ook gebeurde rond mogelijk problematische banden tussen een voormalige leider van de publieke omroep en een belangrijke overheidsfunctionaris.

Sociale inclusie behoudt een laag risico (29%). Het gaat in kleine stapjes, maar er zijn beperkte verbeteringen gedaan om minderheden meer toegang en zichtbaarheid te geven, en de meeste belanghebbenden lijken ervan overtuigd en bereid te zijn om hieraan te blijven werken. De Nederlandse overheid heeft er goed aan gedaan een nieuw initiatief tegen desinformatie en haatzaaien te starten, dat moet helpen om het relatief hoge vertrouwen dat Nederlandse burgers nog steeds hebben in de media te behouden.

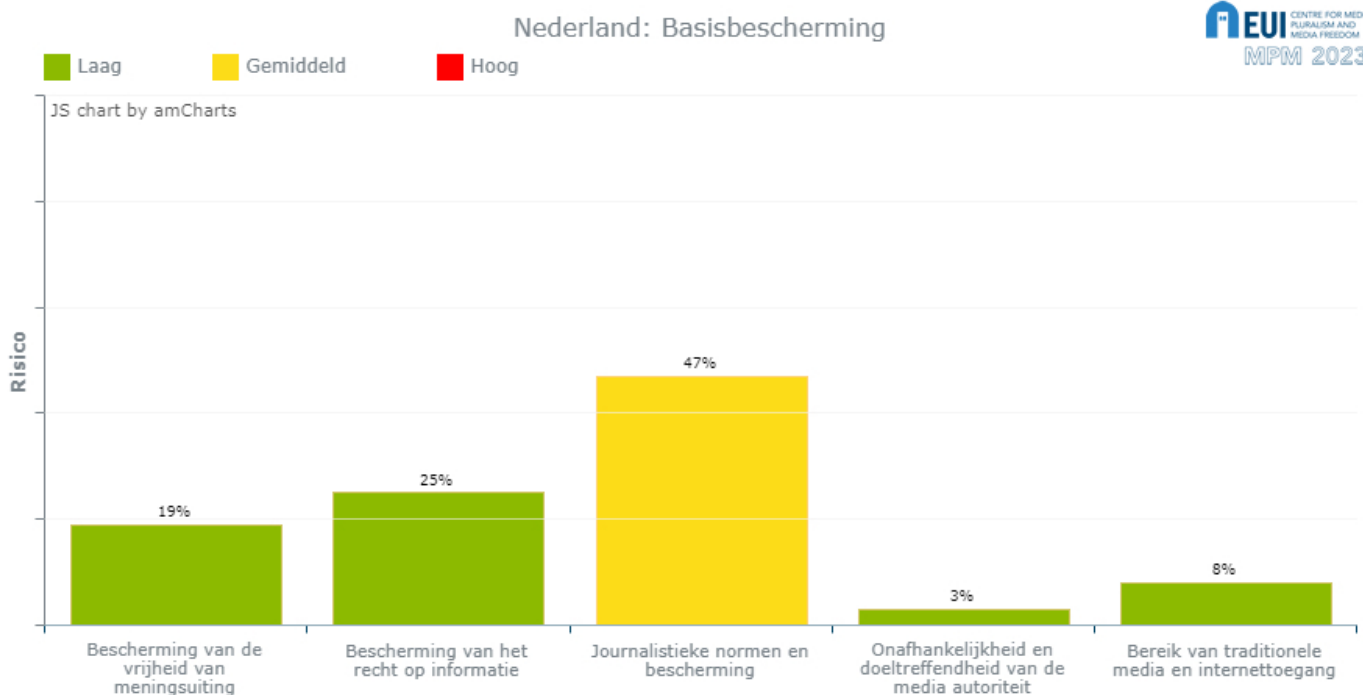
Focus op de digitale markt

In de online omgeving is het risico over het algemeen vrij laag in Nederland. De belangrijkste risico's bevinden zich in dezelfde gebieden als de algemene (met dus een piek op het gebied van marktpluraliteit). Uitzonderingen op het over het algemeen lage risico zijn het gebrek aan transparantie en controle over het eigendom van online media. Af en toe is er wat discussie over online verwijderen en blokkeren van inhoud, wat soms in eerste instantie arbitrair kan overkomen, maar er volgen dan vaak maatschappelijke debatten waardoor er meer duidelijkheid komt over de redenen die daarachter zitten. Wat betreft online desinformatie en haatzaaien zag de horizon er in 2022 wat rooskleuriger uit. Er zijn veel factchecking-initiatieven en de Nederlandse overheid heeft een nieuwe strategie geïmplementeerd met een breed scala aan initiatieven (waarbij alle belanghebbenden betrokken zijn) om desinformatie en haatspraak te bestrijden. Het internetbereik en de digitale geletterdheid blijven hoog.

3.1. Basisbescherming (20% - Laag risico)

De indicatoren inzake de **Basisbescherming** vormen de ruggengraat van de regelgeving voor de mediasector in elke hedendaagse democratie. Ze meten een aantal potentiële risicogebieden, met inbegrip van het bestaan en de doeltreffendheid van de uitvoering van de (grond)wettelijke waarborgen voor de vrijheid van meningsuiting en het recht op informatie; het statuut van journalisten, met inbegrip van hun bescherming en de mogelijkheid om hun opdracht uit te voeren; de onafhankelijkheid en de doeltreffendheid van de nationale regelgevende instanties die bevoegd zijn om de mediasector te reguleren; en het bereik van traditionele media en toegang tot het internet.

De **bescherming van de vrijheid van meningsuiting** in Nederland is sinds 2021 niet veranderd: er is een laag risico voor deze indicator (19%). Vrijheid van meningsuiting is verankerd in de Grondwet. Bovendien is Nederland lid van verschillende internationale verdragen die de vrijheid van meningsuiting beschermen. Daarnaast is het recht om te demonstreren beschermd in Nederland en kan de politie een demonstratie alleen beëindigen wanneer deze te gevaarlijk wordt voor omstanders of de betrokkenen. Nederland kent wel strafrechtelijke beperkingen voor smaad, haatzaaij en bedreigingen (Wetboek van Strafrecht, Art. 261), en reputatierechten worden beschermd door het civiele recht (Bureau Brandeis, 2021). Dit is echter geen reden tot bezorgdheid, aangezien deze beperkingen zorgvuldig per geval worden overwogen en de uiting van ideeën en meningen niet beperken. Bovendien biedt het publieke debat de mogelijkheid om deze beperkingen te heroverwegen en te praten over de mate waarin bepaalde aannames over wat wel of niet acceptabel is, zou moeten worden herzien en verder ontwikkeld worden, zonder dat dit schadelijk is voor de fundamentele bescherming van de vrijheid van meningsuiting. Laatstgenoemde wordt verondersteld belangrijker te zijn, en het komt dan ook maar zelden voor dat Nederlanders vervolgd worden voor haatzaaij. Smaad is nog steeds verboden bij de wet, wat een hoog risico met zich meebrengt in Nederland. Het Nederlandse Wetboek van Strafrecht stelt dat smaad bestraft kan worden met een boete (maximaal 7800 euro) of tot zes maanden gevangenisstraf (Wetboek van Strafrecht, Art. 261, 262 en 266).

De **bescherming van het recht op informatie** kent een laag risico in Nederland (25%). Er is een wetgevingskader om klokkenluiders te beschermen, maar dit is wel niet altijd effectief. Er zijn gevallen waarin klokkenluiders onterecht zijn ontslagen, bijvoorbeeld een klokkenluider die informatie onthulde over racisme binnen de Nederlandse politie (Haenen, 2022). Sinds 2020 vindt er een overgang plaats van de

WOB (Wet Openbaarheid van Bestuur) naar de WOO (Wet Open Overheid), die verschillende verbeteringen bevat voor de toegang tot informatie. Tot nu toe zijn er geen aanwijzingen dat de eerder waargenomen problemen bij de praktische toepassing van de WOB zich ook zouden kunnen voordoen bij de WOO, maar voor een echte evaluatie is het eigenlijk nog (te) vroeg.

Het **journalistieke beroep en de bijbehorende normen en bescherming** scoren een gemiddeld risico (47%) in 2022, wat in lijn is met de risicobeoordeling van voorgaande jaren. Journalistieke beroepsverenigingen zijn effectief in het waarborgen van redactionele onafhankelijkheid en het respecteren van professionele normen, maar in 2022 ontvingen veel journalisten bedreigingen, zowel online als offline. Dit gebeurde voornamelijk tijdens de boerenprotesten en Sinterklaasvieringen. Met name vrouwelijke journalisten lopen het risico op bedreigingen, waarbij een toename zichtbaar is op digitale platformen. Sommige vrouwelijke journalisten geven aan dat hun ervaring is dat deze bedreigingen niet voldoende ernstig worden genomen (Bruin & Bouwmeester, 2022; Trouw, 2022). Journalisten en werkgevers onderhandelen intussen eindelijk met enig succes over arbeidsvoorwaarden. De werkzekerheid van journalisten blijft wel bedreigd, aangezien er nog steeds vaste banen verloren gaan en vervangen worden door flexibele banen en freelance werk (NVJ, 2022). Bovendien is er wat betreft de bescherming van journalistieke bronnen een gemiddeld risico, aangezien ze (slechts) beschermd zijn tenzij een rechter om openbaarmaking vraagt (Wetboek van Strafrecht, Art. 218a). Nederland heeft nog steeds geen wettelijk kader ter voorkoming van strategische rechtszaken tegen publieksparticipatie (SLAPP's), wat een hoog risico vormt. In 2022 meende de overheid dat een dergelijk wetgevingskader niet urgent was in Nederland. Sommige experts stellen echter dat er wel gevallen met SLAPP-kenmerken bestaan en dat anti-SLAPP-regelgeving op zijn plaats zou zijn (Jurjens, 2022).

De **onafhankelijkheid en effectiviteit van de mediatoezichthouder** worden in Nederland met een zeer laag risico (3%) beoordeeld. De verantwoordelijkheid ligt bij het Commissariaat van de Media (CvdM), een onafhankelijk bestuursorgaan dat transparant, objectief en democratisch opereert om het risico van politieke of economische inmenging te minimaliseren (Parlement.com, z.d.). Na enige moeilijkheden in het recente verleden is de Mediawet bijgewerkt (Mediawet, 2021, Artikel 7.3 en verder) met verbeterde benoemingsprocedures voor het CvdM, zodat hun activiteiten meer transparant en onafhankelijk zijn.

De **universele bereikbaarheid van traditionele media en toegang tot internet** worden ook met een zeer laag risico beoordeeld (8%), maar dit is sinds vorig jaar niet veranderd. De gehele bevolking heeft toegang tot radio en televisie. Netneutraliteit is stevig verankerd in de wetgeving (Telecommunicatiewet, art. 7.4a) en de ACM blijft toezicht houden op netneutraliteit in Nederland. In 2022 bevestigde de ACM dat de regulering van netneutraliteit het blokkeren van illegale activiteiten of bepaalde Russische mediakanalen in het kader van internationale sancties niet belemmert (ACM, 2022b).

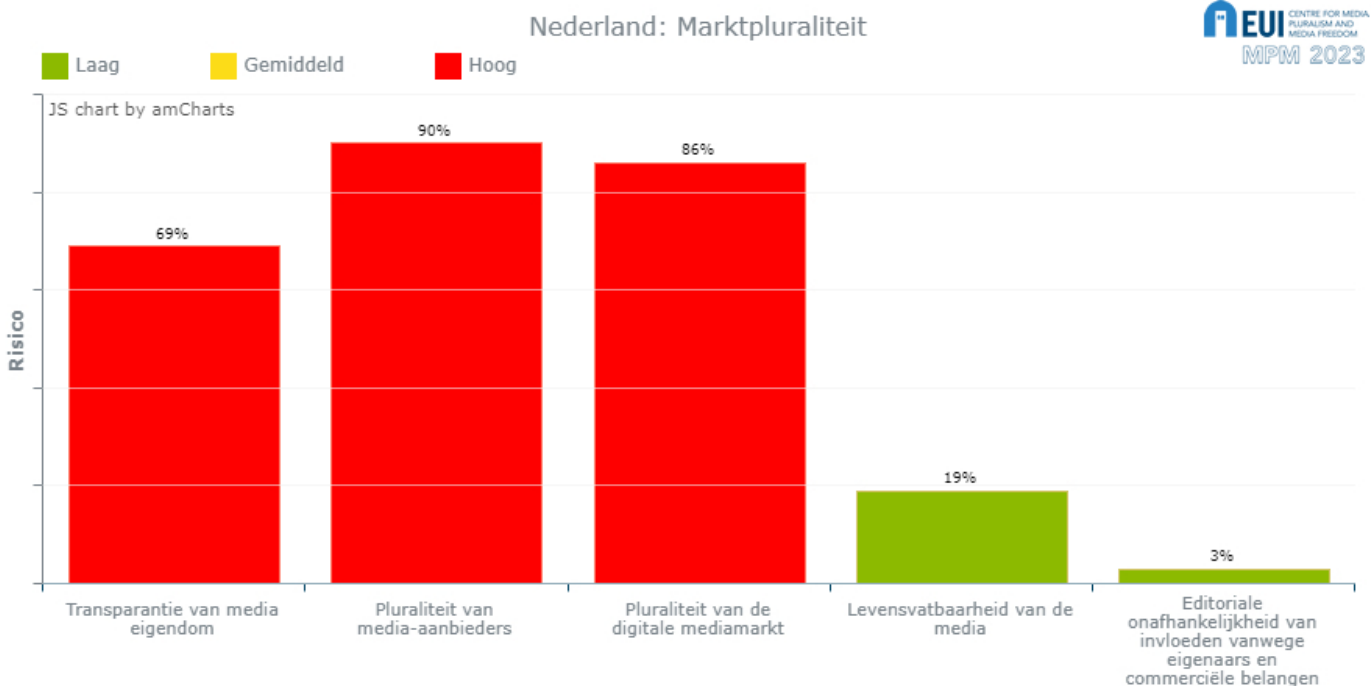
Focus on the digital environment

Wat betreft de regulering van de vrijheid van meningsuiting op online platforms waren er in 2022 geen veranderingen te noteren. Dezelfde regels gelden voor de vrijheid van meningsuiting in de online en offline omgeving. Wanneer er een conflict is tussen vrijheid van meningsuiting en haatzaaiende taal op een sociaal platform, gelden de gemeenschapsnormen. Er is een gemiddeld risico met betrekking tot de mate waarin online platforms op willekeurige wijze online inhoud filteren, blokkeren of verwijderen in Nederland. Hoewel er over het algemeen geen bewijs is dat de Nederlandse regering online inhoud filtert, verwijdert of blokkeert, was er wel een opmerkelijke ontwikkeling in 2022. Vanwege de Russisch-Oekraïense oorlog heeft de Autoriteit Consument en Markt (ACM) de blokkering van Russische nieuwssites geïmplementeerd om te voorkomen dat Nederlandse internetgebruikers worden blootgesteld aan mis- en desinformatie. Dit maakt deel uit van een initiatief van de Europese Commissie om Russische media van de EU-markt te verbannen, maar veel journalistieke en nieuwsorganisaties in Nederland zijn wel bezorgd dat dit een opstapje kan zijn naar meer censuur (NOS, 2022a). Een ander voorbeeld is podcasthost Jan Roos, die vanwege berichten over de Amsterdam Gay Pride verbannen werd van Twitter (Pauwels, 2022). Belangrijker nog is dat de platforms niet volledig transparant zijn over de redenen voor het verwijderen en blokkeren van inhoud. Er is echter geen risico met betrekking tot de toegang die individuen hebben tot juridische remedies om schendingen van de vrijheid van meningsuiting door sociale platforms aan te pakken. Het risico met betrekking tot het universele bereik en de toegang tot internet is zeer laag in Nederland. 99% van de Nederlandse huishoudens heeft toegang tot internet met breedbandverbindingen.

3.2. Marktpluraliteit (53% - middelgroot risico)

De indicatoren voor marktpluraliteit richtten zich op de economische risico's voor het pluralisme in de media, die voortvloeien uit een gebrek aan transparantie en concentratie van eigendom, duurzaamheid van de media-industrie, blootstelling van de journalistiek aan commerciële belangen. De eerste indicator onderzoekt het bestaan en de doeltreffendheid van bepalingen inzake transparantie van media-eigendom. Gebrek aan concurrentie en extern pluralisme worden afzonderlijk beoordeeld voor de nieuwsmedia (productie van het nieuws) en voor de online platforms (toegangspoorten tot het nieuws), waarbij horizontale en crossmediale concentratie, de concentratie van de onlinereclamemarkt en de rol van de handhaving van de mededingingsregels afzonderlijk worden bekeken. De indicator voor de levensvatbaarheid van de media meet de ontwikkeling van de inkomsten en de werkgelegenheid, in relatie tot de ontwikkeling van het bbp. De laatste indicator is bedoeld om de risico's voor de pluraliteit van de markt te beoordelen die worden veroorzaakt door zakelijke belangen bij de productie van redactionele inhoud, zowel vanuit commercieel oogpunt als vanuit het oogpunt van de eigenaar.

In Nederland is het totale risico qua marktpluraliteit op een middelgroot risiconiveau stabiel gebleven (53%, terwijl het in de vorige monitor een jaar geleden 54% was). Daarmee blijft marktpluraliteit de grootste bedreiging vormen voor de Nederlandse mediasector, die grotendeels geconcentreerd is in handen van een beperkt aantal eigenaars. Nederland heeft een onafhankelijke mediaregulerende autoriteit (Commissariaat voor de Media, CvdM) om hierop toezicht te houden, maar juridische instrumenten om transparantie van eigendom af te dwingen en mediaconcentratie te voorkomen, ontbreken grotendeels. Een positieve noot is dat voorgestelde fusies van mediagroepen voorlopig worden uitgesteld vanwege aanbevelingen van de Nederlandse mededingingsautoriteit (ACM). Er zijn bovendien nog steeds weinig tot geen signalen dat eigenaars of zakelijke belangen direct invloed uitoefenen op redactionele inhoud.

Transparantie van media eigendom wordt geassocieerd met een hoog risico in Nederland (69%). Dit komt grotendeels door het ontbreken van nationale wetgeving die de openbaarmaking van eigendom van mediabedrijven verplicht maakt. Nederlandse bedrijven registreren wel bepaalde gegevens in het Handelsregister van de Kamer van Koophandel (KvK, 2023), maar deze bieden vaak onvoldoende informatie over eigendomsstructuren. Omdat er geen regelgeving is die eisen stelt aan de openbaarmaking van eigendomsinformatie in de mediasector, zijn er ook geen sancties mogelijk om organisaties te dwingen transparanter te zijn. Het mediaregulerend orgaan in Nederland (het "Commissariaat voor de Media" of

CvdM) publiceert wel jaarlijks een rapport (de Mediamonitor 2022) over eigendomspatronen en concentratie in het Nederlandse medialandschap. Dit maakt deel uit van haar mandaat om toezicht te houden op mediaconcentratie in Nederland. Het CvdM reguleert ook of commerciële mediaorganisaties het publiek een minimale hoeveelheid informatie geven over hun organisaties in overeenstemming met de Mediawet (2008, art. 7.1) (Rijksoverheid, 2018). Het CvdM wordt echter ook beperkt door het gebrek aan wetgeving en de steeds gefragmenteerder wordende mediasector, waardoor bepaalde delen van het rapport niet volledig zijn (met name wat betreft de online media).

De pluraliteit van media-aanbieders vertoont een zeer hoog risico in Nederland (90%). Er is een consistente en significante dreiging van eigendomsconcentratie in de nieuwsmedia en er is geen specifieke wetgeving om dit te voorkomen (behalve voor FM-radiofrequenties). De belangrijkste spelers in elke markt bezitten respectievelijk 77% van het TV-marktaandeel (top 3: NPO, RTL, Talpa), 74% van het radiomarktaandeel (NPO, Talpa en DPG) en 94% van het krantenmarktaandeel (top 2: DPG en Mediahuis). Een belangrijke vaststelling is dat de 12 meest gebruikte online nieuwssites allemaal eigendom zijn van de grote televisie-/radiobedrijven en krantenuitgevers. Daarom worden dezelfde hoge risico's met betrekking tot pluraliteit waargenomen in het digitale domein als voor de traditionele media, omdat de sterke concentratie van media eigendom zich ook in de online context manifesteert met dezelfde spelers. Het CvdM en de Autoriteit Consument & Markt (de Nederlandse Mededingingsautoriteit, ACM) zijn verantwoordelijk voor het beoordelen van geplande fusies van mediabedrijven. Door het gebrek aan specifieke mediawetgeving baseren zij hun beoordelingen op algemene richtlijnen voor concurrentie in commerciële markten (niet specifiek voor media). Dit jaar was interessant omdat media nog steeds geconcentreerd bleven in handen van enkele eigenaars, maar er toch ook twee cases waren waarin verdere concentratie van mediabezit werd voorkomen. Ten eerste adviseerde de mededingingsautoriteit ACM negatief over een mogelijke fusie tussen RTL en Talpa op economische gronden (bijvoorbeeld: verwachte stijging van advertentietarieven, verhoogde kosten voor telecommunicatiedistributiebedrijven). Daarmee werd deze fusie ook voorkomen. De tweede casus betreft een wijziging in het maximale aantal FM-frequenties voor radiozenders dat één eigenaar kan bezitten. Dit is teruggebracht van vier naar drie, wat betekent dat Talpa ten minste één radio FM-frequentie zal verliezen.

In tegenstelling tot de eerdere indicatoren is de **levensvatbaarheid van Nederlandse media** gekoppeld aan een laag risico (19%): de financiële situatie van de media in Nederland is verder verbeterd in 2022. In het jaarlijkse rapport meldt het CvdM gestegen winsten voor zowel krantenuitgevers (DPG: +112%; Mediahuis: +14%) als commerciële televisie (RTL: +84%). Een deel hiervan wordt verklaard door de toegenomen advertentie-inkomsten in heel Europa na de tijdelijke daling tijdens de Covid-pandemie. Het is echter belangrijk op te merken dat een groot deel hiervan gaat naar de grote technologiebedrijven (Google, Meta, etc.) die de online advertentiemarkt domineren. Ook het aantal gebruikersabonnementen, met name het aantal digitale en hybride abonnementen op kranten, is gestegen in de afgelopen vijf jaar. Deze ontwikkelingen aan de inkomstenkant van journalistieke organisaties hebben ook geleid tot enkele positieve ontwikkelingen voor journalisten: in 2022 is een overeenkomst bereikt over specifieke arbeidsvoorwaarden tussen freelancers en DPG (grote krantenuitgever). Bovendien zijn er voldoende banen beschikbaar voor medewerkers in de media vanwege de grote vraag naar geschoolde werknemers op de algemene arbeidsmarkt, en zijn nieuwsmedia bewust bezig met het verbeteren van de arbeidsomstandigheden om zo hun werknemers te kunnen behouden. Er zijn ook diverse subsidiemogelijkheden, ondersteund door de overheid en beheerd door het onafhankelijke Stimuleringsfonds voor de Journalistiek (SvdJ), die beschikbaar zijn voor allerlei journalistieke initiatieven (nationaal en lokaal; traditionele en online media). Ondanks al deze positieve trends zijn er ook waarschuwingssignalen aangaande de stijgende inflatie (bijvoorbeeld papierprijs, salarissen) en de vergrijzing van betalende nieuwsconsumenten.

In Nederland wordt slechts een zeer laag risico ingeschat ten aanzien van **de redactionele onafhankelijkheid van commerciële belangen en eigenaarsbeïnvloeding** (3%). Ondanks de risico's die samenhangen met pluraliteit en transparantie van eigendom, lijken er weinig concrete risico's te zijn voor de Nederlandse media met betrekking tot de (directe) invloed van commerciële belangen of eigenaars op de redactionele inhoud. Op organisatieniveau is de onafhankelijkheid van journalisten verankerd in sterke redactiestatuten waar media veel waarde aan hechten. Deze waarborgen een scheiding tussen commerciële en zakelijke belangen enerzijds en de redactionele inhoud anderzijds, en worden over het algemeen ervaren als goed werkend. Bovendien verbiedt de Mediawet (Rijksoverheid, 2008: Mediawet 2008, Art. 3) duidelijk elke invloed van reclame, sponsoring of product placement op de inhoud van publieke omroepen. Commerciële media volgen over het algemeen de gedragscode zoals vastgelegd door de Nederlandse Vereniging van Journalisten (NVJ, 2008) om hun onafhankelijkheid te waarborgen.

Focus op de digitale markt

De **pluraliteit van de digitale markt** vormt een hoge risicofactor (86%). Er bestaan geen specifieke mededingingsregels voor de digitale mediamarkten en dus zijn dezelfde algemene marktreguleringsprincipes van toepassing op de niet-digitale markten. Daarom houdt de algemene Nederlandse Mededingingsautoriteit (ACM) hier toezicht op. Wat betreft de online advertentiemarkt neemt de concentratie van grote wereldwijde technologiebedrijven nog steeds toe: van 54% van de online advertentiemarkt in 2015 tot 77% in 2020 en 80% in 2021 (CvdM, 2022).

De meeste bevindingen met betrekking tot marktpluraliteit voor de traditionele media zijn ook van toepassing op de digitale context. Er is namelijk weinig wetgeving specifiek ontwikkeld voor (nieuws)media, maar wel voor commerciële markten in het algemeen (inclusief de digitale mediamarkt). Bovendien zijn de belangrijkste spelers in de reguliere media (publieke omroep, krantenuitgevers en tv-/radio-eigenaren) ook de dominante partijen op de digitale markt. Wat betreft de concentratie van digitale media leidt dit tot een vergelijkbaar beeld, met een hoge concentratie en dus een hoog risico. Met betrekking tot de transparantie van mediabezit van digitale platforms zijn de meeste eigenaren bekend omdat ze gelinkt zijn aan (dochterbedrijven zijn van) de belangrijkste reguliere media. De digitale context is echter zo gefragmenteerd dat het onafhankelijke Commissariaat voor de Media (CvdM) onmogelijk het eigendom van alle webpagina's of blogs kan verifiëren. Hierdoor lijkt die zich meer te richten op de offline markten, waardoor de digitale markt veel moeilijker te beoordelen is. De pluriformiteit op de digitale markt kan als iets diverser beschouwd worden, omdat de meest populaire nieuwsmerken eigendom zijn van de grootste televisiebedrijven (NPO en RTL) en krantenuitgevers (DPG en Mediahuis). Daardoor wordt deze markt gedomineerd door een top-4 aantal eigenaren in plaats van een top-3 (zoals voor televisie) of top-2 (voor de kranten). Het delen van content is steeds gebruikelijker geworden, bijvoorbeeld het delen van nieuwsartikelen van de ene bron (bijv. de Volkskrant) op de website van een andere bron met dezelfde eigenaar (bijv. NU.nl). Dit vergroot de toegang van het publiek tot meer nieuws, maar beperkt tegelijkertijd ook het unieke profiel van nieuwsmerken.

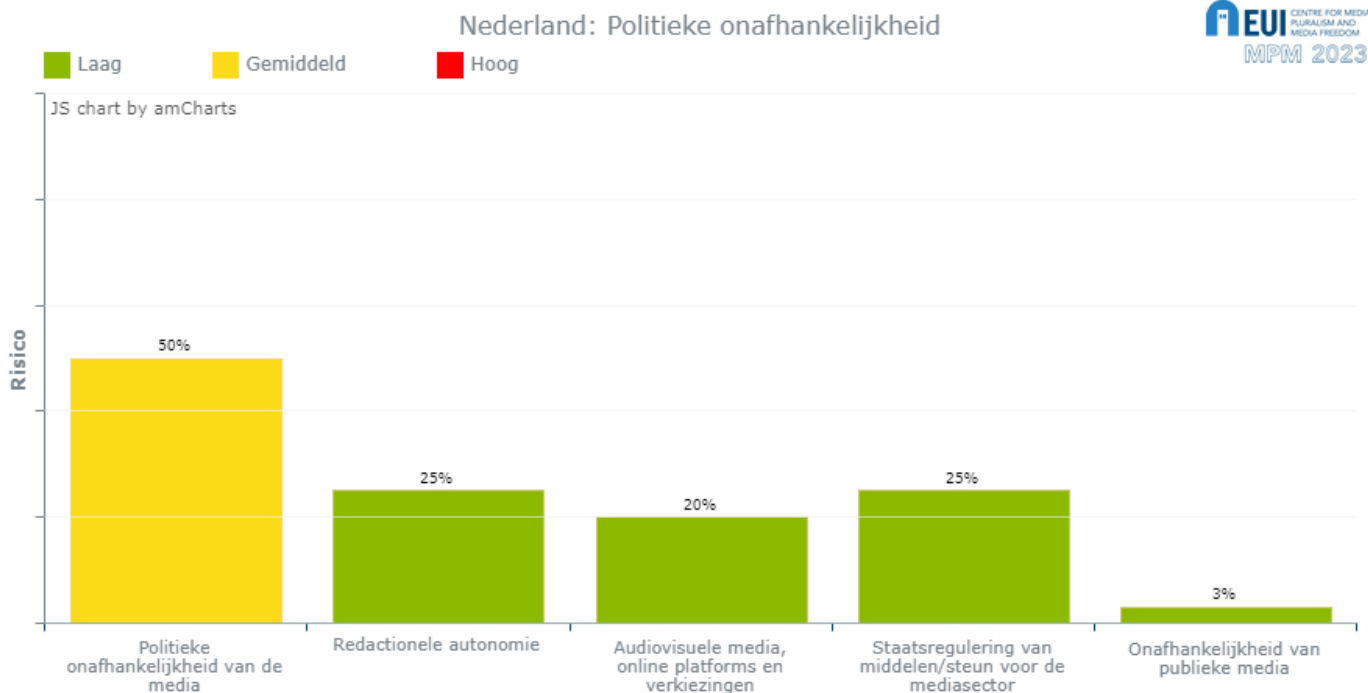
Het beoordelen en controleren van de digitale advertentiemarkt is nog moeilijker. Hoewel de Nederlandse Mededingingsautoriteit (ACM) wettelijke bevoegdheden heeft op het gebied van sancties en handhaving, en deze ook van toepassing zouden zijn op de digitale advertentiemarkt, is dit instituut slecht uitgerust om dit te reguleren omdat deze sterk geglobaliseerd is en de meeste inkomsten (80%) naar grote technologiebedrijven gaan, zoals Google en Facebook. Daarmee valt de

advertentiemarkt grotendeels buiten het nationale domein waarbinnen de Mededingingsautoriteit werkt. Ook het CvdM (2022) pleit voor meer internationale wetgeving om hen van de nodige informatie te voorzien om de invloed van grote, internationale digitale platforms te kunnen beoordelen. De grootste Nederlandse nieuwsmedia-organisaties zijn in gesprek met Google over het gebruik van hun auteursrechtelijk beschermd materiaal, maar de uitkomst daarvan laat nog op zich wachten.

Podcasts worden in de Nederlandse markt steeds meer geïntroduceerd als een manier om de levensvatbaarheid van media te versterken. Podcasts waren aanvankelijk gratis media, gemaakt door zowel gevestigde als niche-media, die vertrouwden op advertenties of gesponsorde berichten om inkomsten te genereren. Het afgelopen jaar is het Deense bedrijf Podimo op de Nederlandse markt actief geworden en dat heeft veel populaire podcasts aangetrokken en tegelijkertijd een betaald abonnementsmodel geïntroduceerd. Terwijl voor de belangrijkste online media dezelfde (lage) risico's voor redactionele onafhankelijkheid van commerciële invloed en eigendom worden waargenomen als voor de reguliere nieuwsmedia, is dit voor podcasts enigszins anders. Vanwege de afhankelijkheid van advertentieboodschappen in podcasts die worden uitgesproken door de podcastmakers zelf (vaak journalisten of opinieleiders) zijn er vragen gerezen over hoe dit de algehele onafhankelijkheid van deze journalisten kan schaden.

3.3. Politieke onafhankelijkheid (25% - Laag risico)

De indicatoren m.b.t. politieke onafhankelijkheid beoordelen het bestaan en de doeltreffendheid van regulerende en zelfregulerende waarborgen tegen politieke vooringenomenheid en politieke invloeden op de nieuwsproductie, -distributie en -toegang. Meer in het bijzonder wordt getracht de invloed van de staat en van de politieke macht op het functioneren van de mediemarkt en de onafhankelijkheid van de publieke media te evalueren. Voorts wordt gekeken naar het bestaan en de doeltreffendheid van (zelf)regulering om de redactionele onafhankelijkheid en de beschikbaarheid van pluralistische politieke informatie en standpunten te waarborgen, met name tijdens verkiezingsperiodes.

De indicator **Politieke onafhankelijkheid van de media** vertoont een risico van 50%. Er zijn nog steeds geen wettelijke waarborgen die belangenconflicten tussen eigenaars van media en politieke partijen, belangengroepen en politici formeel regelen. In 2022 startte het Commissariaat voor de Media (CvdM) hier wel een onderzoek over op, maar de resultaten daarvan zijn nog niet bekend. In de praktijk is er momenteel geen bewijs van daadwerkelijke politieke controle over de media of van een bedreiging voor de onafhankelijkheid van de media. De politieke controle over de audiovisuele media wordt over het algemeen als laag ingeschat. Ook de belangrijkste private audiovisuele media genieten redactionele onafhankelijkheid ten opzichte van de invloed van hun eigenaars dankzij hun redactiestatuten. Dit zijn interne afspraken die de redacties afschermen van invloeden van buitenaf. Er is ook geen bewijs van politieke controle over de radio of kranten, wat eveneens te wijten is aan de sterke praktijk van redactiestatuten in Nederland. Met betrekking tot het Nederlandse persbureau ANP (Algemeen Nederlands Persbureau) zijn er geen formele regels die de onafhankelijkheid van politieke invloeden garanderen, maar in de praktijk zijn er ook hier geen indicaties dat er dergelijke problemen bestaan. Alles samengenomen blijft de situatie met betrekking tot de politieke onafhankelijkheid van de media in Nederland dus grotendeels ongewijzigd ten opzichte van vorig jaar. Hoewel er aan de ene kant geen formele wettelijke waarborgen zijn en de risicobeoordeling over het algemeen niet laag uitvalt, is er in de praktijk geen bewijs van (politieke) bemoeienis, beïnvloeding of belangenconflicten.

De indicator **Redactionele autonomie** scoort 25% en dat wijst dus op een laag risico. Er zijn geen wettelijke waarborgen om autonomie te garanderen bij het benoemen of ontslaan van hoofdredacteuren, maar anderzijds zijn er in de praktijk ook geen aanwijzingen van politieke beïnvloeding. Op het gebied van

zelfregulering houden Nederlandse journalisten zich aan de Code voor de Journalistiek (NVJ, 2021; NVJ, 2022), waarin staat dat ze onafhankelijk moeten zijn van politieke invloeden. De naleving van de deontologische code en de Mediawet wordt gecontroleerd door het Commissariaat voor de Media (CvdM) en er zijn de redactiestatuten. Een concreet voorbeeld hiervan is het feit dat het Commissariaat voor de Media (CvdM) in juli 2022 gestart is met een onderzoek naar mogelijke belangenconflicten en persoonlijke en professionele relaties tussen hoge functionarissen binnen de Nederlandse publieke omroep NPO en daarbuiten. Aanleiding voor dit onderzoek waren onder meer berichten over nauwe persoonlijke banden tussen voormalig NPO-voorzitter Shula Rijxman en een topambtenaar van het ministerie van OCW. Het feit dat het Commissariaat voor de Media (CvdM) in dit geval wel degelijk een onderzoek is gestart naar de politieke onafhankelijkheid van de media, laat zien dat er sprake is van zelfregulering en dat deze ook effectief gemonitord wordt. Gezien het aantal recente spraakmakende incidenten moet de situatie in de toekomst zeker nauwlettend worden opgevolgd, maar op dit moment houden we het op een "lage" risicobeoordeling.

De indicator **Audiovisuele media, online platforms en verkiezingen** scoort 20%, wat neerkomt op een laag risiconiveau. De Mediawet stelt dat de publieke omroepen moeten handelen in overeenstemming met de publieke waarden en de democratische, sociale en culturele normen van de Nederlandse samenleving, en garandeert de onpartijdigheid van het nieuws en de toegang tot publieke mediakanalen voor politieke actoren. Bovendien heeft de publieke omroep NOS ook een journalistieke code waarin specifieke richtlijnen en regels over onpartijdigheid zijn opgenomen. In 2022 heeft de Tweede Kamer de kwestie van pluriformiteit en onpartijdigheid in het Nederlandse medialandschap besproken, en heeft het aan het Commissariaat voor de Media (CvdM) opgedragen om nader te onderzoeken wat er nog meer kan worden gedaan om deze te waarborgen. Met het oog op de eerlijke vertegenwoordiging van politieke actoren en politieke standpunten in nieuws- en informatieprogramma's in het Nederlandse publieke omroepbestel heeft de Nederlandse regering een adviesraad opgericht die de toelatingscriteria voor omroepen en hun performantie beoordeelt. Het 'Adviescollege Publieke Omroep' zal hun resultaten in de zomer van 2023 bekendmaken. Het feit dat de Nederlandse publieke omroep (NPO) onlangs - en herhaaldelijk - de nieuwe omroep "Ongehoord Nederland" heeft beboet omdat ze niet in overeenstemming met de publieke waarden zouden werken en omdat ze niet kunnen aantonen dat ze zich voldoende inzetten om te voldoen aan hoge professionele en journalistieke kwaliteitsnormen, geeft wel enige aanleiding tot bezorgdheid, maar toont ook aan dat het systeem zelf functioneert en dat dit systeem eigen middelen en procedurele normen heeft om problemen binnen het systeem zelf aan te pakken. Dat NPO nu herhaaldelijk actie ondernam tegen dezelfde omroep omdat zij vond dat haar eerdere sanctie onvoldoende effect had, toont wel aan dat er behoefte is om de situatie in de toekomst nauw op te volgen.

De indicator **Overheidsregulering van middelen en steun aan de mediasector** scoort 25%, wat neerkomt op een lage risicobeoordeling. De regels voor spectrumallocatie zijn vastgelegd in de Telecommunicatiewet. In 2022 besloot het kabinet om op basis van het advies van de ACM (de concurrentiewaakhond in Nederland) het aantal vergunningen voor commerciële bedrijven te beperken tot maximaal drie. Dit zorgt voor meer diversiteit en meer keuze voor adverteerders, omdat het dominantie van slechts één of twee belangrijke spelers in de markt voorkomt. De meeste directe overheids subsidies komen van het Stimuleringsfonds voor de Journalistiek (SVDJ). Er zijn momenteel geen aanwijzingen dat er sprake zou zijn geweest van oneerlijke of onvoldoende transparante toewijzingen van middelen of voordelen aan mediakanalen. Zo publiceert de SVDJ al haar gefinancierde projecten prominent op haar website (SVDJ, 2022).

De indicator **Onafhankelijkheid van publieke media** scoort 3%. Dat is een erg laag risiconiveau. Wat

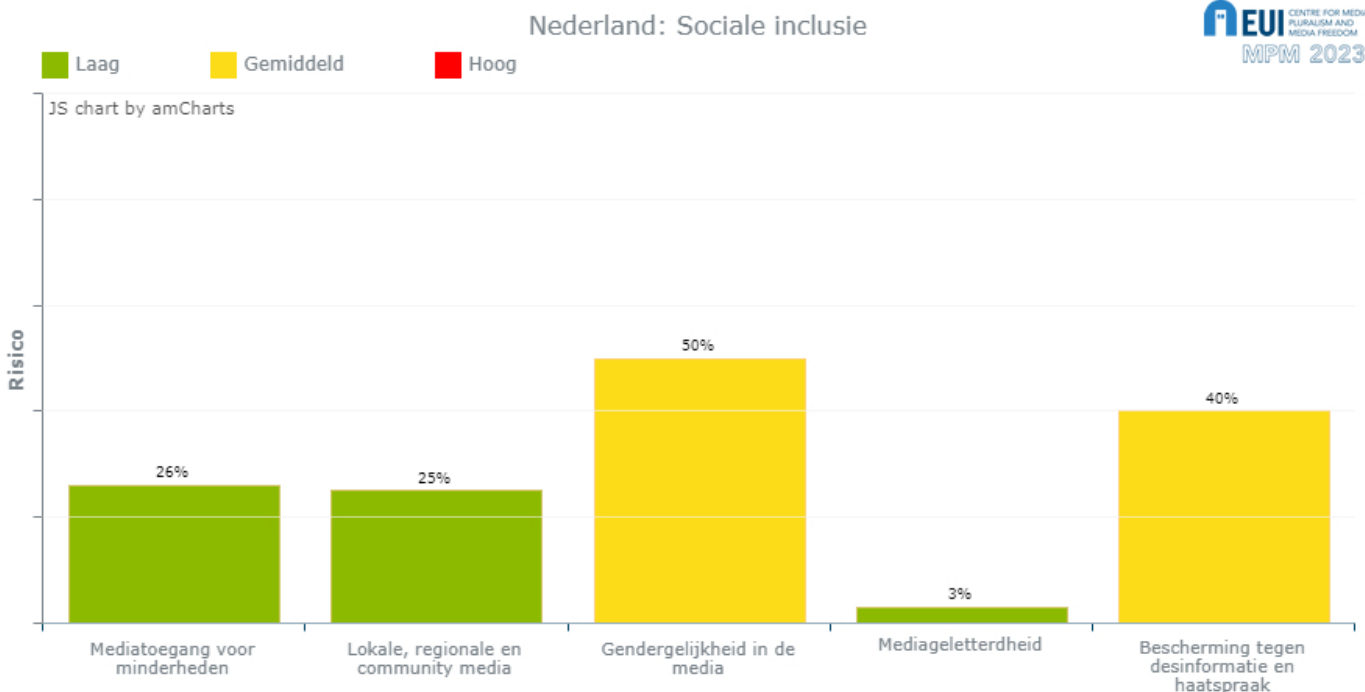
betreft de risico's die voortvloeien uit benoemingsprocedures voor topfuncties in de publieke media, en de risico's die verbonden zijn aan de financieringsmechanismen en procedures, is er geen bewijs van enige politieke inmenging. Er zijn wat dit betreft geen nieuwe ontwikkelingen of veranderingen sinds vorig jaar. Een voldoende sterke publieke omroep, die kan beschikken over een budget dat de specifiek benodigde taken mogelijk maakt, is vastgelegd in de Mediawet. Het proces omvat vijfjarenplannen en het budget dat nodig is om de duidelijk afgebakende taken uit te voeren.

Focus op de digitale markt

Wat de politieke onafhankelijkheid van de digitale media betreft, is de risicobeoordeling laag. Prominente online mediaplatforms in Nederland zijn Nu.nl, GeenStijl en Dumpert. Gezien de eigendomsstructuur van deze digital native media is er weinig aanleiding om politieke controle op deze media te verwachten en er zijn in de praktijk ook geen aanwijzingen voor. Platforms zoals Nu.nl hebben ook een redactiestatuut, waardoor ook zij worden beschermd tegen de invloed hun eigenaars op de nieuwsinhoud. Met betrekking tot audiovisuele media, online platforms en verkiezingen bestaat er geen Nederlandse wet- of regelgeving die gericht is op het waarborgen van gelijke verdeling en transparantie van politieke advertenties in online media tijdens verkiezingscampagnes. Er is echter wel een Gedragscode Transparantie Online Politieke Advertenties. Deze gedragscode is een richtlijn voor politieke partijen, geen wettelijke verplichting. In de code staat dat partijen aan het publiek duidelijk moeten maken hoeveel een online advertentie heeft gekost en wie ervoor betaald heeft. Het naleven van deze code is vrijwillig voor politieke partijen. Bovendien mogen politieke partijen geen microtargeting gebruiken, zodat burgers weten dat ze ervan uit kunnen gaan dat politieke partijen zich niet op hen richten omwille van hun persoonlijkheidskenmerken. Politieke partijen communiceren niet actief hoeveel ze uitgeven aan online advertenties, maar er zijn wel cijfers die worden gecommuniceerd door andere organisaties, zoals Google en Facebook. Zo berekenden ze dat Nederlandse politieke partijen in 2022 gezamenlijk 1,5 miljoen euro uitgaven aan advertenties op sociale media. Met betrekking tot de onafhankelijkheid van het bestuur en de financiering van het publieke omroepbestel verzekert de Mediawet een pluralistisch medialandschap met duidelijke taken voor publieke omroepen, en een adequate financiering voor de online publieke dienstverleningstaken van de publieke omroepen zonder daarbij de concurrentie met private media-actoren te verstoren.

3.4. Sociale inclusie (29% - Laag risico)

Het gebied *Sociale inclusie* richt zich op de toegang tot media voor specifieke groepen in de samenleving: minderheden, lokale en regionale gemeenschappen, vrouwen en mensen met een handicap. Het onderzoekt ook de mediageletterdheidscontext van het land, inclusief de digitale vaardigheden van de totale bevolking. Ten slotte omvat het ook nieuwe uitdagingen die voortvloeien uit het gebruik van digitale technologieën die verband houden met de bescherming tegen desinformatie en haatspraak.

Sociale Inclusie vertoont met 29% een laag risico.

De indicator **Vertegenwoordiging van minderheden in de media** gaat gepaard met een laag risico, 26%. Voor de enige wettelijk erkende minderheid in Nederland, de Friezen, wordt de toegang tot zendtijd gegarandeerd door de Nederlandse Mediawet (Mediawet, 2008, art. 2.61-2.69). Het multimediabedrijf Omrop Fryslân voorziet op verschillende manieren media-inhoud in de Friese taal, waarbij rekening gehouden wordt met de proportionele aanwezigheid van de Friezen in de totale bevolking (Omrop Fryslân, 2023). Voor wat niet-wettelijk erkende minderheden aangaat, geldt in Nederland een medium risico. Hoewel er duidelijke inspanningen gedaan worden om hun toegang tot zendtijd te verbeteren, worden sommige etnische minderheden nog steeds geconfronteerd met minder toegang tot publieke zendtijd in verhouding tot hun vertegenwoordiging in de Nederlandse bevolking. Sinds januari 2021 zijn Omroep Zwart en Ongehoord Nederland officieel erkend als publieke omroepen. Beide organisaties geven aan dat ze een stem geven aan minderheden binnen de Nederlandse bevolking. Ongehoord Nederland wordt echter regelmatig bekritiseerd omdat ze eerder zouden opkomen voor ideologische rechts georiënteerde mensen zonder migratieachtergrond, terwijl deze groep al voldoende aanwezig is binnen de Nederlandse publieke omroep. In 2021 kondigde de NPO aan om met quota te gaan werken om de toegang tot hun programma's voor mensen met een biculturele achtergrond te verbeteren (Villamedia, 2021). Als we naar alle omroepen kijken, is het wel de NPO die op dit vlak het meest onderneemt. Op dit moment beschouwt de NPO de etnische diversiteit binnen hun programmatie als onvoldoende en ontoereikend, wat hen motiveert om deze te gaan verbeteren. Naast etnische diversiteit behandelt deze indicator ook de mediavertegenwoordiging van mensen met een handicap. Voor dit aspect stellen we ook een medium risico vast. De laatste tien jaar heeft de Nederlandse Rijksoverheid een plan uitgewerkt en uitgevoerd waarbij stap voor stap de media-inhoud meer toegankelijk gemaakt wordt voor mensen met verschillende handicaps (Open Overheid, 2020).

Hoewel er heel wat verbeteringen kunnen worden vastgesteld wat betreft ondertiteling, gebarentolken en audiodescriptie, kan men op dit moment nog niet helemaal tevreden zijn. Binnenkort bereiken we het einde van de door de overheid opgestelde tijdslijn en planning, terwijl er nog serieuze inspanningen nodig zijn om de toegankelijkheid van de media voor mensen met een handicap naar een aanvaardbaar niveau te tillen. In 2022 legde het Commissariaat voor de Media ook aan (belangrijke) influencers (die video's uploaden) bepaalde toegankelijkheidsregels op, gericht op personen met een auditieve of visuele handicap (Hayte, 2022).

De indicator **lokale, regionale en community media** houdt met 25% een laag risico in. In opvolging van de in 2020 geactualiseerde Mediawet werd een beleidskader ontwikkeld en geïmplementeerd dat lokale en regionale media ondersteunt. Dit beleidskader stimuleert samenwerking tussen nationale en regionale omroepen, wat zou moeten leiden tot een grotere variatie aan cultuur, duiding en informatie binnen hun programma's. In vergelijking met vorige jaren zijn de subsidies voor lokale media nog verder toegenomen (Rijksoverheid, 2022), en deze trend zal zich nog minstens tot in het jaar 2024 doorzetten. Lokale media ontvangen nu hun subsidies rechtstreeks van de overheid. Toch is er in vergelijking met de monitor van vorig jaar een beduidende verhoging van het risiconiveau vast te stellen. Dit is te wijten aan het feit dat de zogenaamde *community media* in Nederland geen formele aparte categorie vormen, naast commerciële en publieke media. In de praktijk zijn deze community media wel degelijk op een onafhankelijke manier aanwezig in het medialandschap.

Voor de indicator **gendergelijkheid in de media** stellen we een medium risico vast (50%). Hoewel gendergelijkheid in de media nog niet bereikt is, zijn er het afgelopen jaar wel positieve evoluties waar te nemen. Sinds januari 2022 heeft de NPO een diversiteitsquotum voor hun personeel (Villamedia, 2021). Over het algemeen is het aandeel vrouwen binnen het management van de publieke omroep significant gestegen van 33% in 2021 tot 42% in 2022 (NPO, 2022). In de raden van bestuur is dit percentage wel beduidend lager, namelijk 18% (NOS, 2022; NPO, 2022; NTR, 2022). Bij de private mediabedrijven is de genderongelijkheid duidelijk groter, daar is het aandeel vrouwen binnen het management 17% en binnen de raden van bestuur 0% (Wikipedia, 2022). Maar we moeten daarbij wel opmerken dat dit toch nog steeds een merkelijke verbetering is ten opzichte van vorig jaar. Als we naar de voornaamste nieuwsmedia in Nederland kijken, is het aandeel vrouwelijke hoofdredacteuren gestegen van 38% in 2021 naar 53% in 2022 (NOS, 2022; AD, 2022; RTLNieuws, 2022). Wat betreft zichtbaarheid voor vrouwen in de media, is deze beduidend lager dan voor mannen. In non-fictie identificeren slechts drie van de tien zichtbare personen zich als vrouw (NU.nl, 2022, Commissariaat voor de Media, 2022). Hoewel er wel een stijging is waar te nemen als het gaat om het aantal vrouwelijke experten die worden uitgenodigd in informatieprogramma's, zijn zij nog steeds significant minder zichtbaar dan mannelijke experten (ActiefOnline, 2022). Een positieve noot is wel dat er heel wat initiatieven genomen worden om de situatie betreffende de ongelijke vertegenwoordiging van vrouwen in de media te verbeteren, door bewustmaking en door het faciliteren van contacten tussen nieuwsmakers en vrouwelijke experten (WomenInc, 2022).

De indicator **Mediawijsheid** krijgt een hele lage risico-indicatie mee van 3%. Nederland heeft een sterke traditie van beleid rond mediawijsheid en digitale geletterdheid. Het beleid is mee met de meest recent maatschappelijke veranderingen, onder andere op het vlak van artificiële intelligentie, digitale weerbaarheid en digitale overheid (Rijksoverheid, 2021). Mediawijsheid maakt deel uit van het onderwijsprogramma en momenteel is er een duidelijke focus op digitale mediawijsheid bij jongeren in Nederland (Netwerk Mediawijsheid, 2022). Docenten krijgen ook uitgebreide en sterk ontwikkelde bijscholingen en trainingen (digitale) geletterdheid en mediawijsheid.

De indicator **Bescherming tegen desinformatie en haatspraak** houdt een medium risico in van 40%. In december 2022 maakte de Nederlandse Rijksoverheid een nieuwe strategie bekend om desinformatie effectief te kunnen bestrijden. Deze strategie behelst onder andere financiële steun voor verscheidene initiatieven, organisaties en onderzoeksprojecten met het ook op de geformuleerde doelstellingen (Rijksoverheid, 2022b). Naast de inspanningen van de overheid, kent Nederland een grote hoeveelheid fact-checking initiatieven. (Martens, 2021). Nederland mag dan wel duidelijk meer desinformatie kennen sinds COVID-19 (Rijksoverheid, 2022b), toch is het algemeen vertrouwen in de media nog relatief hoog te noemen (75%). Wat haatspraak betreft, is de Nederlandse rijksoverheid erg streng, er wordt geen enkele vorm van haatspraak toegestaan (Nederlandse Strafwet, art 137d).

Focus on the digital environment

Als we naar het digitale domein kijken, moeten we vaststellen dat de (digitale) mediawijsheid en digitale geletterdheid in Nederland erg groot is, dankzij het langetermijnbeleid dat men hierover voert. In totaal heeft 79% van de Nederlanders digitale vaardigheden van basisniveau of hoger. De steun van de Nederlandse rijksoverheid voor de strijd tegen desinformatie, waarbij een specifieke focus is gelegd op de digitale context, zorgt ervoor dat het thema hoog op de agenda blijft staan van de politiek, de wetenschap en de samenleving. Hoewel het mogelijk is om haatspraak te rapporteren bij de autoriteiten, bijvoorbeeld via het Meldpunt Internet Discriminatie MiND, blijkt dat niet altijd effectief te gebeuren, aangezien dergelijke meldingen vaak gepaard gaan met maatschappelijke discussies over hoe ver de vrijheid van meningsuiting kan ingeperkt worden om bijvoorbeeld paal en perk te stellen aan haatspraak.

4. Conclusies

Wat betreft de **basisbescherming** is het risico licht afgenomen, in lijn met de trend van vorig jaar. Terreinen waarop verbetering mogelijk is, zijn onder andere de veiligheid van journalisten (wegens het toenemend geweld jegens hen) en de economische positie van de journalistiek, met name voor freelancers.

- De Nederlandse regering zou meer inspanningen moeten leveren om de Europese initiatieven voor Anti-SLAPP-wetgeving op te volgen en te implementeren, aangezien dit momenteel nog ontbreekt in Nederland en het geen prioriteit lijkt te zijn voor de regering.
- De Nederlandse regering en mediabedrijven zouden hun inspanningen moeten voortzetten (en versnellen) om een veilige ruimte te creëren waarin journalisten, met name vrouwelijke journalisten, kunnen werken zonder zich bedreigd of lastiggevallen te voelen.
- In de praktijk worden klokkenluiders nog steeds niet altijd voldoende beschermd. De Nederlandse regering moet de oorzaken hiervan identificeren en aanpakken, in lijn met de beoogde Europese bescherming van klokkenluiders.
- De Nederlandse regering en bij uitbreiding de Europese Unie die dit initieert, zouden zo terughoudend mogelijk moeten zijn bij het blokkeren van buitenlandse mediacontent, zoals werd gedaan met Russische media in 2022. Waarschuwingen van journalisten en mediabedrijven hierover dienen ernstig genomen te worden.

Marktpluraliteit blijft de indicator met het hoogste risico in Nederland. Mediaconcentratie blijft de belangrijkste zorg op dit gebied.

- Er zouden manieren moeten worden onderzocht om de transparantie van de mediamarkt te vergroten, vooral in de online omgeving.
- De potentiële problemen met betrekking tot mediaconcentratie moeten nauwlettend worden gevolgd. Deze evaluatie zou de basis moeten vormen voor overheidsbeslissingen over het beperken of toestaan van marktontwikkelingen die gepaard gaan met toenemende mediaconcentratie.
- Lokale media zouden hun financiering moeten behouden, en er moeten manieren worden onderzocht om *community media* te erkennen en te ondersteunen.

Politieke onafhankelijkheid is een stabiele indicator in Nederland. Een risico dat waarschijnlijk blijft bestaan, is het gebrek aan regelgeving voor politieke onafhankelijkheid in de vorm van wetten en regelgeving.

- De Nederlandse wetgevers zouden kunnen onderzoeken of het mogelijk is om garanties voor politieke onafhankelijkheid, zoals gedragscodes en redactionele statuten, steviger te verankeren in formele regels. Deze regels kunnen ook worden gebruikt om adequaat te reageren op mogelijke toekomstige problemen, zelfs als er momenteel geen problemen lijken te bestaan in de praktijk.

- Hoewel dit geen gemakkelijke taak is, zou de Nederlandse regering meer proberen te doen om de daadwerkelijke politieke pluriformiteit in het Nederlandse medialandschap in kaart te brengen. Goede bedoelingen en het ontbreken van duidelijke belangenconflicten garanderen niet noodzakelijk pluriformiteit in de nieuwsinhoud.

Sociale inclusie heeft een laag risico in Nederland. Mediawijsheid blijft zeer hoog en er worden inspanningen geleverd om toegang tot media voor minderheden te stimuleren en de aanwezigheid van vrouwen in de mediasector en mediacontent te verbeteren. Hoewel de resultaten nog duidelijk niet bevredigend zijn, lijken de intenties over het algemeen goed, zowel in de publieke als de private sector.

- Het kan gunstig zijn voor mediabedrijven om meer stimuli te hebben voor sociale inclusie. De Nederlandse regering kan meer doen om goede praktijken op het gebied van sociale integratie te monitoren en te belonen.
- De aanwezigheid van vrouwen en minderheidsgroepen in leidinggevende posities in mediabedrijven en regelgevende instanties moet actief worden gestimuleerd en gewaarborgd.
- *Community media* zouden officieel erkend en ondersteund kunnen worden door de Nederlandse rijksoverheid.

5. Referenties

- ACM (2022). Extensive investigation needed into merger between RTL and Talpa. <https://www.acm.nl/en/publications/extensive-investigation-needed-merger-between-rtl-and-talpa>
- ACM (2022b). 2021-2022 Annual Report on Net Neutrality. <https://www.acm.nl/sites/default/files/documents/2021-2022-annual-report-on-net-neutrality.pdf>
- Actiefonline (2022). Aanwezigheid vrouwelijke expert in de media stagneert. <https://www.actiefonline.nl/nieuws/algemeen/54617/aanwezigheid-vrouwelijke-experts-in-de-media-stagneert>
- AD (2021). Rennie Rijpma eerste vrouwelijke hoofdredacteur AD. <https://www.ad.nl/binnenland/rennie-rijpma-eerste-vrouwelijke-hoofdredacteur-ad~ad2b34f8/>
- AD (2022). https://www.ad.nl/extra/colofon~af0c5c4d/?utm_source=AD&utm_medium=tekstlink&utm_content=footer&utm_campaign=colofon
- Bruin, S., & Bouwmeester, J. (2022). Vrouwelijke journalisten en veiligheid. *I&O Research*. <https://next.prdn.nl/prodynamic-persveilig-prod/public/Vrouwelijke-journalisten-en-veiligheid-def.pdf>
- Bureau Brandeis (2021). Privacy/Telecom. Bescherming van de eer en goede naam. <https://www.bureaubrandeis.com/expertise/privacy-telecom/bescherming-van-de-eer-en-goede-naam/#:~:text=Het%20recht%20op%20bescherming%20van%20meningsuiting%20van%20de%20ander.>
- CBS (2023a). Bevolking; kerncijfers; 1950-2022. <https://opendata.cbs.nl/statline/#/CBS/nl/dataset/37296ned/table?ts=1649317624186>
- CBS (2023b). Consumentenprijzen. <https://www.cbs.nl/nl-nl/reeksen/consumentenprijzen>
- Commissariaat voor de Media (2023). Digital News Report Nederland 2022. <https://www.mediamonitor.nl/digitalnewsreport/digital-news-report-2022/>
- Commissariaat voor de Media (2021). Aandeel vrouwen op televisie licht toegenomen maar nog altijd minder dan mannen. <https://www.cvdm.nl/actueel/aandeel-vrouwen-op-televisie-licht-toegenomen-maar-nog-altijd-minder-dan-mannen>
- Commissariaat voor de Media (2021). Gewijzigde Mediawet van kracht. <https://www.cvdm.nl/actueel/gewijzigde-mediawet-van-kracht>
- Commissariaat voor de Media (2021). Mediamonitor 2021. <https://www.mediamonitor.nl/wp-content/uploads/Mediamonitor-2021.pdf>
- Commissariaat voor de Media (2022). Mediamonitor 2022. <https://www.cvdm.nl/wp-content/uploads/2020/01/CvdM-Mediamonitor-2022.pdf>
- Digitale Overheid (2022). Wet Open Overheid. <https://www.digitaleoverheid.nl/overzicht-van-alle-onderwerpen/democratie/democratie-in-actie/wet-open-overheid/>
- Europa Nu (2023). Nederland. <https://www.europa-nu.nl/id/vgaxlcr1jzlc/nederland>
- Haenen, M. (2022, 28 juni). Klokkenluider over racisme politie terecht ontslagen. *NRC*. <https://www.nrc.nl/nieuws/2022/06/28/klokkenluider-over-racisme-politie-terecht-ontslagen-a4134852>
- Hart van Nederland (2022). Onderzoek naar Ongehoord Nederland na meldingen van desinformatie, discriminatie en racisme. <https://www.hartvannederland.nl/nieuws/entertainment/onderzoek-naar-ongehoord-nederland-desinformatie-racisme-discriminatie>
- Hartog, T.D. (2021), Youtube blijft Baudet de baas. Geen sprake van censuur volgens rechter. *AD.nl*, <https://www.ad.nl/politiek/youtube-blijft-baudet-de-baas-geen-sprake-van-censuur-volgensrechter~a8806ab1/>
- Hayte, H. (2022). Grote Nederlandse influencers moeten vanaf 1 july duidelijk zijn over reclame. *Tweakers*. <https://tweakers.net/nieuws/196854/grote-nederlandse-influencers-moeten-vanaf-1-juli-duidelijk-zijn-over-reclame.html>
- HUMAN (2021). Nepnieuws raakt bijna iedereen in Nederland.

<https://www.human.nl/lees/2021/sept/isdatechtzo.html>

IDEA (2022). Dutch Code of Conduct Transparency Online Political Advertisements.

<https://www.idea.int/sites/default/files/news/news-pdfs/Dutch-Code-of-Conduct-transparency-online-politicaladvertisements-EN.pdf>

Jurjens, E. (2022). Emiel Jurjens op BNR over anti-'SLAPP' wetgeving in Nederland - Mediareport. Mediareport.

<https://mediareport.nl/persrecht/21072022/emiel-jurjens-op-bnr-over-anti-slapp-wetgeving-in-nederland/>

Kamer van Koophandel (2023). KvK, supporting businesses. <https://www.kvk.nl/english/>

Kivits, N. (2022). Hogere tarieven voor freelancers bij kranten DPG media. Villamedia.

<https://www.villamedia.nl/artikel/hogere-tarieven-voor-freelancers-bij-kranten-dpg-media>

Legatum Institute (2023). The Legatum Prosperity Index 2022. The Netherlands ranks 6th op the Legatum Prosperity Index. <https://www.prosperity.com/globe/netherlands>

Martens, S. (2021). Nederland en België bestrijden nepnieuws. *Computable*.

<https://www.computable.nl/artikel/nieuws/internet/7210593/250449/nederland-en-belgie-bestrijden-nepnieuws.html>

Mediafederatie (2021). Werkcode Freelancejournalistiek. <https://mediafederatie.nl/werkcode-freelancejournalistiek/>

NDP Nieuwsmedia (2021). Gegarandeerde voorwaarden in Werkcode Freelance journalistiek.

Gegarandeerde voorwaarden in Werkcode freelance journalistiek - NDP Nieuwsmedia

NOS (2022a). Directie, Toezicht en Advies. <https://over.nos.nl/organisatie/directie-toezicht-en-advies/>

NOS (2022b). Russische staatsmedia geweerd uit EU, journalisten kritisch over "censuur".

<https://nos.nl/collectie/13888/artikel/2419543-russische-staatsmedia-geweerd-uit-eu-journalisten-kritisch-over-censuur>

NPO (2022). Bestuur en directie NPO. <https://over.npo.nl/organisatie/bestuur-en-organisatie/bestuur-en-directie-npo#content>

NTR (2022). Organisatie. <https://www.ntr.nl/site/tekst/organisatie/50>

NU.nl (2022). Slechts drie op de tien mensen op TV zijn vrouw. Nog steeds nauwelijks diversiteit.

<https://www.nu.nl/media/6221458/slechts-drie-op-de-tien-mensen-op-tv-zijn-vrouw-nog-steeds-nauwelijks-diversiteit.html>

NVJ (2021). Fair Practice Code. <https://www.nvj.nl/themas/ondernemerschap/tarief/fair-practice-code>

NVJ (2022). Code Journalistiek.

<https://www.nvj.nl/themas/journalistieke-praktijk/ethische-regels/code-journalistiek>

Open Overheid (2020). Toegankelijkheid auditief en visueel beperkte gebruikers.

<https://open.overheid.nl/documenten/ronl-d166c097-11cd-45d7-826d-547fc7e6db40/pdf>

Pauwels, P. (2022). Reden tijdelijke YouTube-ban Roddelpraat bekend: 'Lijkt China wel' *Metronieuws.nl*.

<https://www.metronieuws.nl/entertainment/2022/07/roddelpraat-ban-youtube-pesten/>

Persveilig (2022). Vrouwelijke journalisten en veiligheid. <https://next.prdn.nl/prodynamic-persveilig-prod/public/Vrouwelijke-journalisten-en-veiligheid-def.pdf>

Omrop Frylân (2023). Over ons. Algemeen - Omrop Fryslân (omropfryslan.nl)

Rijksoverheid (2008). Mediawet 2008. <https://wetten.overheid.nl/BWBR0025028/2017-02-01>

Rijksoverheid (2021). Nederlandse digitaliseringsstrategie 2021.

<https://www.rijksoverheid.nl/documenten/kamerstukken/2021/04/26/nederlandse-digitaliseringsstrategie-2021>

Rijksoverheid (2022a). Kabinet geeft in 2023 259 miljoen EURO aan lokale publieke omroepen.

<https://www.rijksoverheid.nl/actueel/nieuws/2022/12/16/kabinet-geeft-in-2023-€-159-miljoen-aan-lokale-publieke-omroepen>

Rijksoverheid (2022b). Kabinet pakt desinformatie aan.

<https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/desinformatie-nepnieuws/nieuws/2022/12/23/kabinet-pakt-desinformatie-aan>

Rijksoverheid (2023a). Compendium voor de leefomgeving. Bevolkingsomvang en aantal huishoudens, 1980-2022. <https://www.clo.nl/indicatoren/nl0001-bevolkingsomvang-en-huishoudens>

RSF (2022). The Netherlands. <https://rsf.org/en/country/netherlands>

SLO (2022). Vakportaal Digitale Geletterdheid. <https://www.slo.nl/vakportalen/vakportaal-digitale-geletterdheid/>

Stimuleringsfonds voor de Journalistiek (2021) Tijdelijk Steunfonds lokale informatievoorziening.

<https://www.svdj.nl/wp-content/uploads/2021/09/Overzicht-toegekende-kredieten-Steunfonds-totaal.pdf>

Stimuleringsfonds voor de Journalistiek (2022). Dutch Journalism Fund. <https://www.svdj.nl/dutch-journalism-fund/>

Trading Economics (2023). Netherlands GDP Growth Rate. <https://tradingeconomics.com/netherlands/gdp-growth>

Van Nierop, S. (2022). Betere resultaten DPG Media door herstel economie. Adformatie.

<https://www.adformatie.nl/media/betere-resultaten-dpg-media-door-herstel-economie>

Villamedia (2021). NPO krijgt quotum voor meer diversiteit. <https://www.villamedia.nl/artikel/npo-krijgt-quotum-voor-meer-diversiteit>

Volgenant, O. & McGonagle, T. (2022). Persvrijheidsmonitor 2021.

<https://www.nvj.nl/file/18222/download?token=RyBs0NbZ>

Wikipedia (2022). Talpa Network. https://nl.wikipedia.org/wiki/Talpa_Network

WomenInc (2022). Blikopener. De rol van mediamakers in beeldvorming vijf jaar later.

https://www.womeninc.nl/blikopener/wp-content/uploads/sites/29/2022/09/Publicatie-Blikopener_WI.pdf

De auteurs van het rapport wensen uitdrukkelijk de experts te bedanken die waardevolle feedback hebben gegeven voor een deel van de variabelen van de Media Pluralisme Monitor. De auteurs nemen alle verantwoordelijkheid voor eventuele fouten in het rapport.

BIJLAGEN I. LANDENTEAM

Voornaam	Achternaam	Positie	Instelling	MPM2023 CT Leider
<i>Knut</i>	<i>De Swert</i>	<i>Assistant Professor for Political Communication and Journalism</i>	<i>University of Amsterdam</i>	X
<i>Andreas</i>	<i>Schuck</i>	<i>Associate Professor of Political Communication & Journalism</i>	<i>University of Amsterdam</i>	X
<i>Mark</i>	<i>Boukes</i>	<i>Associate Professor of Communication Science</i>	<i>University of Amsterdam</i>	
<i>Nikki</i>	<i>Dekker</i>	<i>PhD candidate</i>	<i>University of Amsterdam</i>	
<i>Bieke</i>	<i>Helwegen</i>	<i>Research assistant</i>	<i>University of Amsterdam</i>	

BIJLAGEN II. GROEP VAN EXPERTS

De groep van deskundigen bestaat uit specialisten met een aanzienlijke kennis van en erkende ervaring op het gebied van de media. De rol van de groep van deskundigen bestond erin de antwoorden van het landenteam op 16 van de 200 variabelen waaruit het MPM2023 is samengesteld, te evalueren. Deze 16 vragen zouden als subjectief kunnen worden beschouwd. Om de nauwkeurigheid van de eindresultaten van de MPM te waarborgen en om de objectiviteit van deze vragen te maximaliseren is de MPM overgegaan tot het raadplegen van erkende deskundigen. Het is echter belangrijk te benadrukken dat het definitieve landenrapport niet noodzakelijkerwijs de individuele standpunten weergeeft van de deskundigen die hebben deelgenomen. Het geeft alleen de standpunten weer van het nationale landenteam dat de gegevens heeft verzameld en het verslag heeft geschreven.

Voornaam	Achternaam	Positie	Instelling
<i>Inge</i>	<i>Graef</i>	<i>Associate Professor of Competition Law</i>	<i>Tilburg University</i>
<i>Edmund</i>	<i>Lauf</i>	<i>Project manager</i>	<i>Commissariaat voor de Media</i>
<i>Herman</i>	<i>Wolswinkel</i>	<i>Senior Advisor Public Affairs</i>	<i>NDP Nieuwsmedia</i>
<i>Alyt</i>	<i>Damstra</i>	<i>Research fellow</i>	<i>Scientific Council for Government Policy in the Hague and Amsterdam School of Communication Research, University of Amsterdam</i>
<i>Jo</i>	<i>Bardoel</i>	<i>Professor Emeritus of Journalism and Media</i>	<i>Radboud University Nijmegen</i>

Onderzoeksrapport
Editie -
Juni 2023

Publications Office
of the European Union

